

Research Paper

**Investigating the Performance of the Rural Guide Plan and the Level of Satisfaction with Its Implementation from the Villagers' Point of View
(Case Study: Central District of Zahedan Township)**

S.H. Tayebnia¹, M.R. Behzadi²

Received: 7 November, 2021   Accepted: 5 June, 2023

Abstract

Introduction

In the villages of Zahedan Township, there is a lack of facilities and services for education, health and so on, along with inadequate rural passages and inadequate rural housing in the face of natural disasters and consequently we face increased migration from the village to the city. Accordingly, during the years, the preparation and implementation of a rural conductor plan has been proposed as one of the solutions to reduce these problems in these villages. On the one hand, despite the widespread implementation of conductor plans in recent years and its goals, its effects appear to be less than expected and limited to changes in the physical context and less so in economic and social factors. On the other hand, due to the activities carried out by the Housing Foundation of Zahedan province and city in rural areas, especially in the central part of Zahedan, no evaluation of the services provided and the strengths and the weaknesses of these plans have not been investigated. Based on this issue, the purpose of this research is to investigate the performance of the implementation of rural guidance projects in the villages of the central part of Zahedan city and to evaluate the level of satisfaction of the villagers with its implementation.

Materials and Methods

The research method in this research is based on descriptive-analytical methods with survey approach. Information about the theoretical foundations and literature of the research was collected through documentary method and field data through a

-
1. Corresponding Author and Associate Professor of Geography and Rural Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. (Tayebnia@gep.usb.ac.ir)
  2. MSc in Geography and Rural Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

DOI: 10.30490/RVT.2023.356620.1418

questionnaire. In designing the questionnaire, the issue, research problem, research purpose and socioeconomic conditions of the study area were considered. The validity of the questionnaire was confirmed by university professors, Islamic Revolution Housing Foundation experts, and Zahedan Central Provincial Staff. Its reliability was calculated using Cronbach's alpha, which was 0.84. The statistical population of the study consists of 2623 villages in the central part of Zahedan city, out of which 5 villages with conductive plan were selected and excluded from the populated villages. The method of selection of the villages under study was selective and judgmental and used criteria such as population (in terms of population) and time of project implementation (5 years or more). To estimate the sample size, 335 villagers were selected by Cochran formula with 95% confidence level and 5% error probability by simple random sampling. After data collection and processing, SPSS, EXCELL and ArcGIS software were used to analyze the data in the study area using one-sample t-test and Kruskal-Wallis.

Results and Discussion

Among the economic indicators, direct and indirect employment (2.63) had the highest performance and investment components in the village and the production of production units in the village had the lowest (2.40 and 2.49, respectively). In general, the results show that all economic indicators are below average and undesirable at the target level. Among the social indicators, the components of educational facilities in the village and the reduction of rural migration with the mean of 2.62 and 2.46 had the highest performance and the components of participation in the preparation of the conductor plan and the goals of the project were in line with the villagers' expectations, respectively. They have the lowest performance with averages of 2.37 and 2.39. In general, the results show that all social indicators are below average and undesirable at the desired level. Among the physical indices, the components of absorption of infrastructure facilities and services and compliance with the technical requirements of the project in construction with the mean of 2.54 and 2.48 have the highest performance and the components of the status of the design of the water supply and disposal network, respectively. The squares have the lowest yields with the mean of 2.27 and 2.20, respectively. In general, the results show that all physical indices are below average and undesirable at the target range. One sample t-test was used to evaluate the performance of conductor design in socioeconomic and physical dimensions of the study area. Physical performance with average of 2.31 had the lowest performance. Overall average conductor design performance was lower than average among study villages and has been shown to be undesirable. The results of Kruskal-Wallis test to measure people's satisfaction in the five studied villages showed that the average of people's satisfaction in the studied villages was not the same and there were significant differences. According to the results, people's satisfaction with the performance of rural guide plan in Sefidsang village with average of 202.30 is higher than other villages. Also, the residents of Shah Moradabad village have the least satisfaction with the implementation of the rural guide plan with an average rating of 100.

Conclusions

Among the economic indicators, direct and indirect employment creation has the highest performance and the components of investment in the village and creation of productive units in the village have the lowest performance. From the social point of view of the respondent, the main effect of the conductor plan was on the components such as the existence of educational facilities in the village and the reduction of rural migration and the least impact on the components of participation in the preparation of the conductor plan and the project goals were in line with the villagers' expectations. In terms of physical impacts from the perspective of individuals, the conductor design had the greatest impact on the components such as attracting infrastructure facilities and services and observing the technical requirements of the design in construction and had the least impact on the components of the design status of the water disposal network and the layout and squares. In general, the results showed that the performance of the conductor plan in all dimensions was lower than the average in the studied villages, which indicates the dissatisfaction of the villagers.

Keywords: Guide plan, Rural Development, Satisfaction, Zahedan.

روستا و توسعه

سال ۲۶، شماره ۱۰۴، زمستان ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

بررسی عملکرد طرح هادی روستایی و میزان رضایت از اجرای آن از دیدگاه روستاییان (مورد: بخش مرکزی شهرستان زاهدان)

سیدهدای طیب‌نیا^۱، محمدرضا بهزادی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۸/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۳/۱۵

چکیده

طرح هادی روستایی با هدف تجدید حیات و نیز هدایت روستاها در ابعاد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تهیه و اجرا می‌شود. هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی اثرات اجرای طرح هادی بر سکونتگاه‌های روستایی بخش مرکزی شهرستان زاهدان واقع در جنوب شرقی ایران و میزان رضایت ساکنان روستایی از اجرای آن است. داده‌ها به دو صورت اسنادی (مراجعه به سازمان‌های مختلف) و میدانی (پرسش‌نامه) در زمینه سه شاخص اجتماعی، اقتصادی و کالبدی گردآوری شد. جامعه آماری، ساکنان پنج روستای بخش مرکزی شهرستان زاهدان هستند که طرح هادی در آن‌ها اجرا شده است. جمعیت آن‌ها بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ به تعداد ۲۶۲۳ نفر است. حجم نمونه با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و با استفاده از فرمول کوکران ۳۳۵ نفر در سال ۱۴۰۰ انتخاب شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون t تک نمونه‌ای و کروسکال والیس بهره گرفته شد. بر اساس نتایج، بعد اقتصادی با میانگین ۲/۷۱ بیشترین عملکرد را بر جای گذشته است و بعد

۱- نویسنده مسئول و دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

۲- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. (Tayebnia@gep.usb.ac.ir)

۲- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

کالبدی با میانگین ۲/۳۱ کمترین عملکرد را داشته است. به طور کلی نتایج نشان داد عملکرد طرح هادی در تمامی ابعاد در روستاهای مورد مطالعه پایین‌تر از حد متوسط (۳) و لذا نامطلوب بوده و نتوانسته است در روستاهای بخش مرکزی زاهدان چندان مؤثر واقع شود. همچنین میزان رضایت افراد از اجرای طرح هادی روستایی در روستاهای مورد مطالعه یکسان نیست و تفاوت معناداری با هم دارند. بر اساس یافته‌های مطالعه، میزان رضایت ساکنان روستای سفید سنگ از عملکرد طرح هادی روستایی با میانگین ۲۰۲/۳۰ بیشترین و شه مرادآباد با میانگین رتبه‌ای ۱۰۰ کمترین رضایت را از اجرای طرح هادی دارند.

کلید واژه‌ها: طرح هادی، عمران روستایی، رضایت، زاهدان.

مقدمه

عمران و توسعه روستایی همواره یکی از دغدغه‌های اصلی توسعه در ایران و اکثر کشورهای در حال توسعه در چند دهه اخیر بوده است. توسعه روستایی در بسیاری از کشورها در قالب راهبردی مهم برای تأمین نیازهای اساسی و توزیع بهینه ناشی از توسعه ملی تلقی شده و بدین منظور نیز الگوهای گوناگون با شیوه‌های متعدد برای توسعه روستایی اجرا شده است. یکی از اقداماتی که در زمینه توسعه مناطق روستایی کشور از سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی انجام گرفت، اجرای طرح هادی روستایی بوده که با هدف اصلی فراهم‌سازی بستر تجدید حیات و هدایت روستا با در نظر گرفتن جنبه‌های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی، طراحی و انجام شده است (Moulaei Hashjin, 2002). بسیاری از محققان و صاحب‌نظران، توسعه روستایی را شامل چند بعد اساسی مدیریت منابع انسانی، امور زیربنایی و توسعه فیزیکی روستاها، توسعه کشاورزی و توسعه فعالیت‌های غیر کشاورزی در نظر گرفته‌اند (Gibson et al., 2010). مفهوم توسعه در توسعه روستایی، رابطه تنگاتنگی با فرایندهای ساختاری نظیر فرایندهای اجتماعی-اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی دارد؛ اما مهم‌ترین مشکلی که در زمینه توسعه روستایی وجود دارد این است که اغلب سکونتگاه‌های روستایی ایران در زمینه شاخص‌های توسعه با مسائل و مشکلات ساختاری-کارکردی مواجه هستند. برخی از این مشکلات ناشی از فقر و توسعه‌نیافتگی سکونتگاه‌های روستایی است و برخی نیز به مسائل و مشکلات محیطی بر می‌گردد (Rabieifar & Hazrati, 2015). زندگی در مناطق روستایی طیفی از چالش‌های روزمره را در بر می‌گیرد که دو معیار اصلی رفاه را تهدید می‌کند: سلامت و انزوای اجتماعی. برخی از این چالش‌ها شامل دسترسی ضعیف به خدمات عمومی و

فعالیت‌های اجتماعی و تأمین محدود زیرساخت‌ها است (McGuire et al., 2022). با توجه به اهمیت روستا در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای کشور، تاکنون طرح‌های مختلفی در جهت تسریع روند توسعه‌یافتگی روستا مطرح و اجرا شده است تا به نوعی شدت نابرابری‌های بین نقاط شهری و روستایی کاهش یابد (Heidari Mokarar et al., 2016). به طور کلی می‌توان گفت هدف این طرح‌ها، پایداری، نگهداری و پشتیبانی از زندگی در مناطق روستایی بوده است (Gane, 2007). یکی از طرح‌های اجرایی در این زمینه، طرح هادی روستایی است که از سال ۱۳۶۲ توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی تهیه و اجرا می‌شود. هدف این طرح، تسریع روند توسعه‌یافتگی روستا است (Bahrami, 2018). طرح هادی به‌عنوان یک متغیر بیرونی، بر ساختارهای روستایی شامل ابعاد چهارگانه کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی روستا اثر دارد (Anabestani & Javanshiri, 2014). این طرح به‌عنوان محملی برای برون‌رفت از وضعیت نامناسب روستاها در نظر گرفته شده که از یک‌سو بتواند ضمن اصلاح عرصه کالبدی سکونتگاهی روستایی، به رشد و گسترش فیزیکی این کانون‌های جمعیتی سمت و سوی مناسبی دهد و از سوی دیگر به نظم‌دهی جایگاه این کانون‌ها در روابط و پیوندهای فضایی بپردازد (Tavakoli & Razlansari, 2015). در واقع، تهیه و اجرای طرح هادی روستایی کوششی برای دستیابی به عدالت اجتماعی است (Jalalian et al., 2017). بنابراین ارزیابی عملکرد طرح هادی روستایی اقدامی ضروری در راستای توسعه و همچنین از بین رفتن نقاط ضعف و تقویت نقاط قوت این طرح‌ها است. کمبود امکانات و خدمات آموزشی، بهداشتی و ... همراه با نامناسب بودن معابر روستایی و نامقاوم بودن مسکن روستایی در برابر حوادث طبیعی و به تبع آن، افزایش مهاجرت از روستا به شهر در روستاهای بخش مرکزی زاهدان وجود دارد. بر این اساس، تهیه و اجرای طرح هادی روستایی در طول سال‌های مختلف به‌عنوان یکی از راهکارهای کاهش این مشکلات در این روستاها ارائه شده است. از یک‌طرف با وجود گستردگی اجرای طرح‌های هادی در سال‌های اخیر و اهداف آن، به نظر می‌رسد اثرات آن کمتر از حد انتظار و اجرای آن محدود به تغییراتی در بافت کالبدی بوده و در اجرای آن کمتر به عوامل اقتصادی و اجتماعی توجه شده است. از طرفی دیگر با توجه به فعالیت‌های انجام شده از سوی بنیاد مسکن استان و شهرستان زاهدان در محیط‌های روستایی به‌خصوص روستاهای بخش مرکزی زاهدان، تا به حال هیچ‌گونه ارزیابی از خدمات ارائه شده انجام نگرفته و نقاط قوت و ضعف این طرح‌ها بررسی نشده است. بر این اساس، تحقیق حاضر بر آن است تا عملکرد طرح‌های هادی و میزان رضایت روستاییان از اجرای این طرح‌ها را در روستاهای بخش مرکزی شهرستان زاهدان مورد توجه و ارزیابی قرار دهد.

مبانی نظری

توسعه روستایی یکی از اهداف کشورها و دولت‌ها به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه است؛ چراکه روستاها با دارا بودن منابع طبیعی و کشاورزی، با مسائل و مشکلات فراوانی مثل فقر، بیکاری، ضعف زیرساخت‌های مناسب اقتصادی، کمبود فعالیت‌های خدماتی درون‌زا، پایین بودن نرخ بهره‌وری در بخش کشاورزی و بخش تولیدات روستایی از یک‌سو و تخریب منابع طبیعی از سوی دیگر مواجه هستند که توسعه روستاها و ایجاد اشتغال پایدار در آن را تا حدودی غیرممکن ساخته است (Byrd et al., 2009). این مسئله باعث شده است که توسعه روستایی در دهه‌های اخیر مورد توجه خاص قرار گرفته و نظریه‌پردازان، برنامه‌ریزان و مجریان دولتی در صدد برآیند تا با راهکارها و استراتژی‌های جدید، از معضلات و مسائلی که این نواحی گریبانگر آن هستند، بکاهند (Reeder & Brown, 2005). محوریت توسعه روستایی از رویکرد تولید و پایداری به تحقق اهداف چندگانه تغییر کرده است که هدف آن ارتقای توسعه همه‌جانبه است (Long et al., 2022). چالش‌های روزمره روستاییان شامل دسترسی به خدمات، حمل و نقل و فقر است. سیاست‌هایی که با هدف مقابله با فقر روستایی اعمال می‌شوند، به این نتیجه رسیده‌اند که باید فراتر از بهره‌وری محصولات کشاورزی در نظر بگیرند. همچنین رویکرد از بالا به پایین باید با دانش محلی انجام شود (McGuire, 2022). مهم‌ترین راه حل در این زمینه، اجرای طرح‌های توسعه روستایی است. مهم‌ترین ویژگی طرح‌های توسعه روستایی، مردم‌محور بودن آن‌ها است. چنین برنامه‌هایی باید شرایط مناسب را برای ارزش‌های سنتی، اجتماعی، فرهنگی و بومی داشته باشد (Satendra & Sharma, 2004). پروژه‌های عمرانی - کالبدی مختلفی در سطح روستاها در قالب طرح‌های روستایی انجام می‌گیرد که برخی از مهم‌ترین آن‌ها شامل احداث و اصلاح پیاده‌روها، شبکه معابر و میدانین، توسعه فضای سبز، اصلاح و پوشش آن‌ها و کانال‌های آب داخل روستا، احداث و تکمیل سیل‌بند و سیل‌برگردان، آماده‌سازی اراضی پیش‌بینی شده برای گسترش آبی روستا، احداث و تکمیل شبکه دفع فاضلاب و غیره هستند (Azizpur & Hoseini Hasel, 2008). رویکرد توسعه فضایی کالبدی روستا، رویکرد غالب در برنامه‌های اول و دوم توسعه بوده و این رویکرد ساخت فیزیکی - کالبدی روستاها را متناسب با شرایط تحول و توسعه جامعه روستایی نمی‌داند و لازمه تحول و توسعه روستایی را تغییر در ساختار کالبدی و فیزیکی آن می‌داند. بدین سبب در این مقطع حرکت‌های اولیه در مورد تهیه و اجرای طرح‌های کالبدی، طرح‌های هادی یا بهسازی روستاها بود که به شکل جدی‌تر مورد توجه قرار گرفت و هدف آن، توزیع بهینه خدمات و نیز ایجاد کالبدی مناسب برای فراهم کردن بستری برای بهبود جریان توسعه اقتصادی -

اجتماعی در روستا بود (Pezeshkian, 2015). طرح هادی یا به عبارتی طرح جامع توسعه روستایی، راهنمای مصوبی برای هدایت عملیات سازندگی و آبادانی در روستاها، با آگاهی از وضعیت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی آنها است (Ghaffari et al., 2018). علی‌رغم اثرات فراوان مثبت اجرای طرح هادی در نواحی روستایی کشور، در روند تهیه و حتی اجرای این‌گونه طرح‌ها که برگرفته از الگوی طرح هادی و طرح جامع شهری بود، تلاش اندکی برای تعدیل رویکردهای پیش‌بینی و برآورد نیازها، طرح‌ریزی کالبدی و اهداف اقتصادی-اجتماعی انجام شده است (Sartipipour, 2004). این مسئله سبب بروز مشکلاتی در هدایت و دستیابی به توسعه همه‌جانبه در روستاهای کشور شده که ضرورت تعدیل روش در برنامه‌ریزی روستایی را مطرح ساخته است. طرح این ضرورت، ریشه در تفاوت‌های بین شهرها و روستاها در زمینه نیازهای فضایی، شرایط اجتماعی، زیست‌محیطی و تعاملات بین جوامع انسانی و محیط‌های طبیعی تحت تصرف آنها دارد (Habibi, 2003). بر همین اساس اصلی‌ترین مشکل در بحث تهیه طرح‌های هادی روستایی را می‌توان نبود یک نظام منسجم فکری از طرح در گستره معاشناسی طرح‌های روستایی، عدم وجود منابع و استانداردهای معین برای بخش روستایی و پیرو آن، ورود قوانین و استانداردهای شهری به‌صورت مستقیم به فضاهای روستایی، عدم درک و شناخت صحیح از نیازمندی‌های زندگی روستایی و وام‌گیری از عناصر شهری و استفاده از آنها در طراحی روستاها دانست (Zarie, 2009).

مطالعات متعددی درباره اثرات اقتصادی-اجتماعی و کالبدی طرح هادی بر روستا و جامعه روستایی صورت گرفته است. مطالعات انجام گرفته در این زمینه در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. تحقیقات انجام گرفته مرتبط با موضوع تحقیق

محقق و سال	عنوان	نتیجه
(Scott, 2007)	مسکن روستایی: سیاست‌های عمومی و برنامه‌ریزی در بررسی مسائل و مشکلات مسکن روستایی و برنامه‌ها و سیاست‌های مرتبط با آن در ایرلند	روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی بوده و نتایج پژوهش بیانگر وجود برخی سیاست‌های نادرست در زمینه مسکن روستایی ایرلند است و بر ارائه مسکن پایدار تأکید دارد.
(Gevelt et al., 2020)	تصورات کاربر نهایی از موفقیت و شکست: روایت‌هایی از یک آزمایشگاه طبیعی پروژه‌های برق‌رسانی روستایی در بورتو مالزی	محققان روایت‌هایی از یک آزمایشگاه طبیعی پروژه‌های برق‌رسانی روستایی در بورتو مالزی را بررسی کرده و چندین راه را برای بهبود اثربخشی طرح‌های برق‌رسانی روستایی پیشنهاد می‌کنند. نخست اینکه، برنامه‌ریزان باید انتظار تعامل پیچیده بین عوامل فنی، اقتصادی و نهادی را داشته باشند و ظرفیت لازم را در پروژه‌های برق‌رسانی روستایی برای شناسایی و رسیدگی به این تعاملات ایجاد کنند. دوم اینکه، هیچ راه حلی برای ایجاد ظرفیت لازم برای مقابله با تعاملات بین عوامل فنی، اقتصادی و نهادی وجود ندارد. نهایتاً، ارزیابی‌های کیفی یا ترکیبی مداوم طرح‌های برق‌رسانی روستایی می‌تواند به کشف آنچه که در غیر این صورت تعاملات پنهان بین عوامل فنی، اقتصادی و نهادی است، کمک کند.
(Azizpour et al., 2011)	تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی کشور	نتایج بررسی نشان داده است اجرای طرح هادی روستایی بر توسعه اشتغال، تأثیر نسبتاً مطلوب و بر میزان سرمایه‌گذاری، و میزان درآمد روستاییان و بهره‌برداری از زمین، تأثیر مطلوب داشته است.
(Anabestani & Akbari, 2012)	ارزیابی طرح‌های هادی و نقش آن در توسعه کالبدی روستا از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی: شهرستان جهرم)	نتایج نشان داد بیشترین اثرگذاری طرح بر بعد بازگشایی و نوسازی شبیه معابر روستایی بوده است؛ اما در سایر متغیرها، یعنی مسکن روستایی و کاربری اراضی توفیق چندانی در محیط‌های روستایی حاصل نشده است.
(Anabestani & Hajipour, 2013)	آثار اجتماعی و اقتصادی اجرای طرح‌های هادی در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان دنا)	نتایج نشان داد ضریب همبستگی بین متغیر اثرات اجرای طرح هادی و ایجاد تغییرات اجتماعی در خدمات روستایی در ابعاد زندگی روستاییان با رقم ۰/۳۷ برقرار است و در بین شاخص‌های مورد مطالعه، توزیع خدمات روستایی با ضریب تأثیر ۵۳ درصد بیشترین اثر را بر تغییرات اجتماعی روستاها داشته است. بین متغیر اثرات اجرای طرح هادی و ایجاد تغییرات اقتصادی در ابعاد زندگی روستاییان همبستگی معناداری مشاهده نشد.
(Alinaghypour & Pourramezan, 2014)	ارزیابی اثرات طرح هادی بر توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی بخش مرکز شهرستان رشت	نتایج نشان داد طرح هادی بر توسعه کالبدی روستا مؤثر بوده ولی میزان این تأثیر در ابعاد و مکان‌های مختلف، متفاوت است و این نشانگر ضعف این طرح در مرحله تهیه و اجرا است.

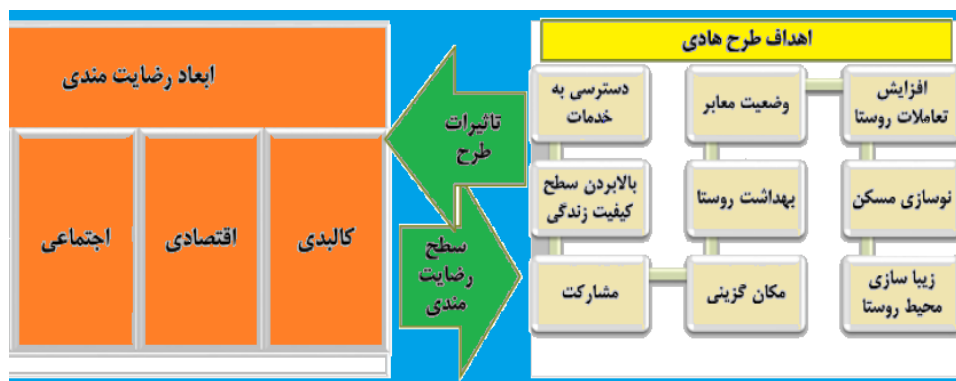
بررسی عملکرد طرح هادی روستایی و.....

نتیجه	عنوان	محقق و سال
نتایج نشان داد که بیشترین اثرات اجرای طرح‌ها در تغییر بافت واحدهای مسکونی، معابر و همچنین کاهش مشکلات زیست‌محیطی در سکونتگاه‌های روستایی بوده است. اجرای طرح‌های هادی، تحولات مثبت اقتصادی در سطح سکونتگاه‌های روستایی محدوده مورد مطالعه نداشته است.	بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی و محیطی حاصل از اجرای طرح‌های هادی در نواحی روستایی (نمونه موردی: دهستان میشخاص در استان ایلام)	(Kadivar & Shouhaninejad, 2015)
نتایج پژوهش نشان داد که میانگین اثرات اجرای طرح هادی بر توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی در حد متوسط تا زیاد بوده است. همچنین اجرای طرح هادی بر توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی محدوده مطالعاتی تأثیر قابل توجهی داشته و در این زمینه موفق عمل کرده است.	اثرات اجرای طرح هادی بر توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: بخش ثمرین در شهرستان اردبیل)	(Jalalian et al., 2016)
نتایج محاسبه میزان اثر نشان می‌دهد که اجرای طرح در بعد کالبدی، بیشترین اثر (۰/۶۷) و بعد اقتصادی کمترین اثر (۰/۳۰) را در روستاهای اجرای طرح داشته است.	تحلیل اثرات اجرای طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مورد مطالعه: بخش خلجستان، شهرستان قم)	(Amir Entekhabi et al., 2021)

پس از بررسی و ارائه پیشینه‌ها مشخص شد که عمده اثرات طرح‌های عمرانی از جمله طرح‌های هادی در زمینه کالبدی بوده و اثرات اقتصادی و اجتماعی آن‌ها، یا چندان بررسی نشده و یا چندان تأثیرگذار نبوده است. حتی نتایج برخی تحقیقات بیانگر اثرات منفی طرح بر محیط زیست نواحی روستایی بوده است. این امر نشان دهنده توجه زیاد برنامه‌ریزان بر بعد کالبدی و مغفول ماندن از اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی این طرح‌ها است. البته اثرات کالبدی، چون آسان‌تر و بهتر نشان داده می‌شود، بیشتر مورد نظر برنامه‌ریزان است؛ چراکه بهتر می‌توانند اثرات کار خود را نشان دهند.

بر مبنای مرور گسترده ادبیات نظری و به‌ویژه مطالعات تجربی مشابه انجام گرفته در داخل و خارج که به طور خلاصه به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره شد، متغیرهای مرتبط با اثرات اجرای طرح هادی روستایی استخراج شده و با توجه به همگنی محتوایی و مفهومی، مدل مفهومی پژوهش ترسیم شد. بر اساس این مدل، طرح هادی اهداف مختلفی در زمینه اجتماعی، کالبدی، اقتصادی دارد که با اجرای درست آن در تمامی ابعاد، موجب رضایت ساکنان روستایی از اجرای آن در تمامی ابعاد خواهد شد. به عبارت بهتر، اجرای درست و کامل طرح هادی در نواحی روستایی، پیامدهای اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی به دنبال خواهد داشت که در همان ابعاد می‌توان انتظار رضایت

ساکنان روستایی را داشت. در نتیجه، رضایت ساکنان از محیط روستا موجبات پایداری روستا و پایداری جمعیت روستایی را فراهم خواهد آورد.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

مأخذ: Bahrami, 2018

روش‌شناسی تحقیق

روش انجام تحقیق در این پژوهش، مبتنی بر روش‌های توصیفی - تحلیلی با رویکرد پیمایشی است. اطلاعات کتابخانه‌ای به روش اسنادی، و داده‌های میدانی نیز از طریق ابزار پرسش‌نامه (طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای) گردآوری شد. در تدوین پرسش‌نامه به موضوع، مسئله پژوهش، هدف تحقیق و شرایط اجتماعی - اقتصادی محدوده مورد مطالعه توجه شده است. تحقیق در سال ۱۴۰۰ انجام شده است. روایی پرسش‌نامه توسط اساتید دانشگاه (۴ نفر)، کارشناسان بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۳ نفر) و کارکنان بخش‌داری مرکزی شهرستان زاهدان (۳ نفر) تأیید و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه شد که میزان کلی آن ۰/۸۴ به دست آمد. همچنین شاخص‌ها و گویه‌های تحقیق در جدول ۲ ارائه شده است. همان‌طور که در مدل مفهومی اشاره شد طرح هادی در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی به اجرای اقداماتی خواهد پرداخت که در نهایت باید موجبات رضایت ساکنان روستایی در همین زمینه‌ها را فراهم سازد. رضایتمندی از اجرای طرح هادی نیز در سه بعد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی مطرح شد که جهت ارزیابی میزان آن، گویه‌هایی ارائه شد. در پرسش‌نامه تحقیق به بررسی این موارد از طریق نظرات پاسخگویان اقدام شد.

بررسی عملکرد طرح هادی روستایی و.....

جدول ۲. شاخص‌ها و گویه‌های تحقیق

شاخص	گویه
اقتصادی	درآمدزایی در سطح روستا، افزایش قیمت اراضی روستا، توسعه فعالیت‌های غیر کشاورزی، ایجاد اشتغال مستقیم و غیر مستقیم، سرمایه‌گذاری در روستا، ایجاد واحدهای تولیدی در روستا
اجتماعی	وضع زندگی در روستا، نحوه دسترسی به خدمات روستایی، امکانات بهداشتی درمانی روستا، وجود امکانات آموزشی روستا، مشارکت در تهیه اجرای طرح هادی روستا، همخوانی اهداف طرح با توقعات روستاییان، عملکرد دهیاری و شورا در اجرای طرح، کاهش مهاجرت روستاییان، افزایش جمعیت روستا
کالبدی	حفظ و حراست از اراضی باغی، کیفیت شبکه معابر، کیفیت دسترسی به خدمات، بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن در سطح روستا، رعایت ضوابط فنی طرح در ساخت و ساز، افزایش قیمت مسکن روستایی، جذب امکانات و خدمات رفاهی زیربنایی، تجهیزات و امکانات مسکن (حمام و دست‌شویی)، تأثیر طرح هادی در مکان‌یابی مناسب خدمات، حفظ و حراست از اراضی زراعی و باغی، نگهداری از بافت‌های با ارزش تاریخی روستا، وضعیت طراحی شبکه دفع آب، امکانات و نحوه دفع زباله، ایجاد فضای سبز در روستا، جدول‌گذاری و میادین

مأخذ: Heidari Mokarar et al., 2106 Tavakoli & Razlansari, 2015; Anabestani & Hajipour, 2013;

جامعه آماری در این تحقیق شامل جمعیت روستاهای بخش مرکزی شهر زاهدان به تعداد ۲۶۲۳ نفر است که از بین آن‌ها پنج روستایی انتخاب شد که طرح هادی در آن‌ها اجرا شده و جزء روستاهای پرجمعیت بودند. روش انتخاب روستاهای مورد مطالعه انتخابی بود و در انتخاب آن‌ها از معیارهایی نظیر جمعیت (برحسب بیشترین جمعیت) و زمان اجرای طرح (پنج سال و بیشتر) استفاده شد. برای برآورد حجم نمونه، از فرمول کوکران با سطح اطمینان ۹۵ درصد و احتمال خطای ۵ درصد استفاده شد که در نهایت ۳۳۵ نفر از روستاییان به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. پس از جمع‌آوری اطلاعات و پردازش آن‌ها، در محیط‌های نرم‌افزاری SPSS، EXCEL و ArcGIS با استفاده از آزمون‌های t تک نمونه‌ای و کروسکال والیس نسبت به تحلیل داده‌ها در سطح محدوده مورد مطالعه اقدام شد. آزمون کروسکال والیس، روشی است که برای بررسی دو یا چند گروه نمونه با تعداد نمونه‌های یکسان یا متفاوت به کار می‌رود. این آزمون، فرضی بر روی نرمال بودن توزیع میزان خطا ندارد. اگر این فرض را داشته باشیم که نمودار تمام گروه‌ها صرف‌نظر از میانگین، یک شکل و مقیاس هستند در این صورت فرض صفر، برابر بودن میانگین گروه‌ها است و فرضیه مقابل نیز، نابرابر بودن این میانگین‌ها در حداقل یک گروه است. با توجه به اینکه در تحقیق از گروه‌های مختلف مردم در نواحی روستایی مختلف، پرسشگری شده است و تفاوت بین میانگین‌ها در نظرات آن‌ها در روستاهای مختلف وجود دارد بر این اساس از این آزمون استفاده شد.

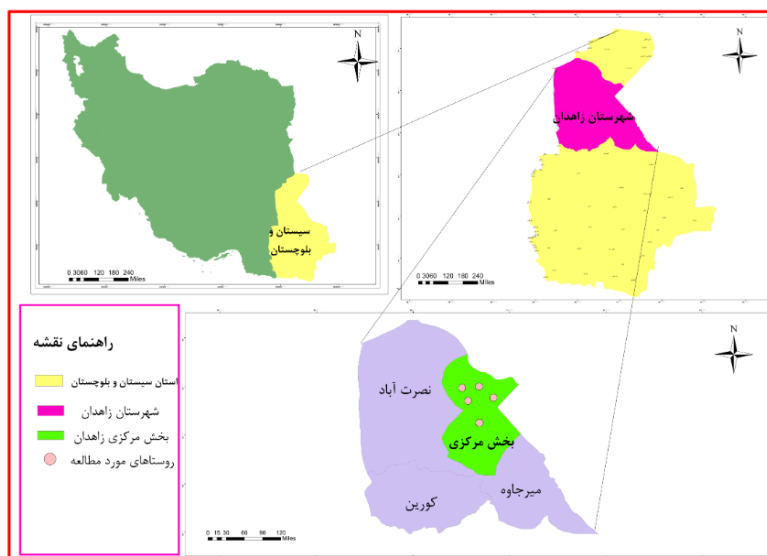
جدول ۳. تعداد جمعیت، حجم خانوار و حجم نمونه در روستاهای مورد مطالعه

روستا	جمعیت	تعداد خانوار	حجم نمونه
سفید سنگ	۷۳۸	۱۵۳	۱۰۵
نورآباد	۵۵۷	۱۴۷	۸۷
خواجه مسک	۴۷۰	۱۲۰	۵۴
خیرآباد بالا	۴۵۳	۱۱۲	۴۸
شه‌مراد آباد	۴۰۵	۱۰۰	۴۱
جمع	۲۶۲۳	۶۳۲	۳۳۵

مأخذ: Statistical Yearbook of Iran, 2015

محدوده مورد مطالعه

شهرستان زاهدان از توابع استان سیستان و بلوچستان و مرکز آن شهر زاهدان است. این شهرستان در جنوب شرقی ایران قرار دارد که از شمال به شهرستان هامون و استان خراسان جنوبی، از شرق به پاکستان و افغانستان، از غرب به استان کرمان و از جنوب به شهرستان خاش محدود می‌شود. جمعیت این شهرستان در سال ۱۳۹۵ برابر با ۶۷۲۵۸۹ نفر بوده است. مساحت این شهرستان ۳۶۵۸۱ کیلومتر مربع است. همچنین دارای دو مرکز شهری، چهار بخش و شش دهستان است (Statistical Yearbook of Iran, 2015).

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

نتایج و بحث

یافته‌های تحقیق نشان داد میانگین سنی پاسخگویان مورد مطالعه، ۴۲ سال است. کمترین سن ۲۵ و بیشترین سن ۶۵ سال است. از نظر وضعیت سواد، ۳۹/۷ درصد بی‌سواد، ۳۵/۳ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۱۸/۶ درصد سیکل، ۲/۶ درصد دیپلم و ۳/۸ درصد فوق دیپلم و بالاتر بودند. همچنین میانگین درآمد پاسخگویان در ماه بین ۲۰ الی ۴۰ میلیون ریال است. اثرات اجرای طرح هادی روستایی بر روستاهای محدوده مورد مطالعه، از جنبه‌های اقتصادی، کالبدی و اجتماعی مورد بررسی قرار گرفت. بر این اساس، رضایت پاسخگویان در شاخص‌های مختلف بر مبنای اعداد یک تا پنج (خیلی کم تا خیلی زیاد) مورد سنجش قرار گرفت. سپس میانگین هر شاخص گرفته شد. عدد سه به عنوان میانه نظری در نظر گرفته شد. یعنی اگر میانگین هر گویه بالاتر از این عدد باشد، مطلوب و اگر پایین‌تر از سه باشد، نامطلوب است. نتایج جدول ۴ حاکی از آن است که در بین شاخص‌های اقتصادی، گویه ایجاد اشتغال مستقیم و غیر مستقیم با میانگین ۲/۶۳ دارای بیشترین رضایت و مؤلفه‌های سرمایه‌گذاری در روستا و ایجاد واحدهای تولیدی در روستا به ترتیب با میانگین ۲/۴۰ و ۲/۴۹ دارای کمترین رضایت هستند. به طور کلی نتایج حاکی از این است که همه شاخص‌های اقتصادی در سطح محدوده مورد نظر پایین‌تر از حد متوسط (میانه نظری ۳) و نامطلوب است. همچنین با توجه به نتایج به دست آمده، بیشترین درصد همگنی در بین مؤلفه‌های مورد بررسی مربوط به مؤلفه ایجاد واحدهای تولیدی در روستا با ضریب تغییرات ۰/۳۴ و کمترین همگنی مربوط به مؤلفه سرمایه‌گذاری در روستا با ضریب تغییرات ۰/۴۱ است.

جدول ۴. رضایت از جنبه‌های اقتصادی طرح هادی روستایی از دید پاسخگویان

گویه	درصد پاسخگویان					میانگین	رتبه	انحراف معیار	سطح معنی‌داری
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد				
ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم	۱۷/۹	۲۴/۱	۳۳/۸	۲۱/۲	۱/۵	۲/۶۳	۱	۱/۰۵	۰/۰۰۰
درآمدزایی در سطح روستا	۱۴/۴	۳۶/۲	۲۴/۷	۲۱/۸	۱/۵	۲/۶۱	۲	۱/۰۳	۰/۰۰۰
افزایش قیمت اراضی روستا	۱۶/۸	۲۶/۸	۳۶/۲	۱۷/۱	۱/۸	۲/۵۹	۳	۱/۰۱	۰/۰۰۰
توسعه فعالیت‌های غیر کشاورزی	۱۵/۹	۳۲/۶	۳۴/۱	۱۲/۴	۳/۵	۲/۵۴	۴	۱/۰۱	۰/۰۰۰
ایجاد واحدهای تولیدی در روستا	۱۲/۱	۳۸/۵	۳۵/۶	۱۲/۱	۰/۳	۲/۴۹	۵	۰/۸۷	۰/۰۰۰
سرمایه‌گذاری در روستا	۲۲/۴	۲۹/۱	۳۳/۵	۱۲/۴	۱/۲	۲/۴۰	۶	۱/۰۰	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج جدول ۵ بیانگر این است که در بین شاخص‌های اجتماعی، مؤلفه‌های وجود امکانات آموزشی در روستا و کاهش مهاجرت روستاییان به ترتیب با میانگین ۲/۶۲ و ۲/۴۶ دارای بیشترین رضایت و مؤلفه‌های مشارکت در تهیه اجرای طرح هادی و همخوانی اهداف طرح با توقعات روستاییان به ترتیب با میانگین ۲/۳۷ و ۲/۳۹ دارای کمترین رضایت هستند. به طور کلی نتایج نشان داد همه شاخص‌های اجتماعی در سطح محدوده مورد نظر پایین‌تر از حد متوسط (میان‌نظری ۳) و نامطلوب هستند. همچنین با توجه به نتایج به دست آمده، بیشترین درصد همگنی در بین مؤلفه‌های مورد بررسی مربوط به مؤلفه ایجاد واحدهای تولیدی در روستا با ضریب تغییرات ۰/۳۰ و کمترین همگنی مربوط به مؤلفه نحوه دسترسی به خدمات روستایی با ضریب تغییرات ۰/۳۹ است.

جدول ۵. رضایت از جنبه‌های اجتماعی طرح هادی روستایی از دید پاسخگویان

گویه	درصد پاسخگویان				انحراف معنی‌داری	رتبه	میانگین
	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
وجود امکانات آموزشی روستا	۱۲/۴	۳۱/۵	۳۷/۶	۱۵/۰	۰/۰۰۰	۱	۲/۶۲
کاهش مهاجرت روستاییان	۵/۴	۵۷/۳	۲۳/۹	۱۲/۲	۰/۰۰۰	۲	۲/۴۶
وضع زندگی در روستا	۷/۴	۴۴/۷	۴۱/۵	۳/۸	۰/۰۰۰	۳	۲/۴۵
افزایش جمعیت روستا	۱۰/۶	۵۱/۸	۲۲/۱	۱۲/۱	۰/۰۰۰	۴	۲/۴۳
نحوه دسترسی به خدمات روستایی	۱۹/۷	۲۹/۱	۳۹/۴	۸/۸	۰/۰۰۰	۵	۲/۴۲
امکانات بهداشتی درمانی روستا	۱۴/۷	۳۹/۱	۳۴/۷	۸/۸	۰/۰۰۰	۶	۲/۴۱
عملکرد دهیاری و شورا در اجرای طرح	۸/۵	۵۸/۵	۱۶/۸	۱۲/۹	۰/۰۰۰	۷	۲/۴۰
همخوانی اهداف طرح با توقعات شما	۱۰/۶	۵۰/۶	۲۶/۵	۱۰/۰	۰/۰۰۰	۸	۲/۳۹
مشارکت در تهیه طرح هادی	۱۵/۹	۴۱/۲	۳۱/۸	۷/۹	۰/۰۰۰	۹	۲/۳۷

مأخذ: یافته‌های پژوهش

بر اساس جدول ۶، مؤلفه‌های جذب امکانات و خدمات رفاهی زیربنایی و رعایت ضوابط فنی طرح در ساخت و ساز در بین شاخص‌های کالبدی به ترتیب با میانگین ۲/۵۴ و ۲/۴۸ دارای بیشترین رضایت و مؤلفه‌های وضعیت طراحی شبکه دفع آب و جدول‌گذاری و میداين به ترتیب با میانگین ۲/۰۷ و ۲/۲۰ دارای کمترین رضایت هستند. به طور کلی یافته‌ها بیانگر آن است همه شاخص‌های کالبدی در سطح محدوده مورد نظر پایین‌تر از حد متوسط (میان‌نظری ۳) و نامطلوب هستند.

بررسی عملکرد طرح هادی روستایی و.....

همچنین بیشترین درصد همگنی در بین مؤلفه‌های مورد بررسی مربوط به مؤلفه جدول‌گذاری و میداین با ضریب تغییرات ۰/۲۷ و کمترین همگنی مربوط به مؤلفه وضعیت طراحی شبکه دفع آب با ضریب تغییرات ۰/۳۷ است.

جدول ۶. رضایت از جنبه‌های کالبدی طرح هادی روستایی از دید پاسخگویان

گویه	درصد پاسخگویان				میانگین	رتبه	انحراف معیار	ضریب تغییرات	سطح معنی‌داری
	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد					
جذب امکانات و خدمات رفاهی زیربنایی	۹/۱	۳۳/۵	۹/۷	۱/۲	۲/۵۴	۱	۰/۷۱	۰/۲۷	۰/۰۰۰
رعایت ضوابط فنی طرح در ساخت و ساز	۹/۴	۳۸/۲	۶/۲	۱/۵	۲/۴۸	۲	۰/۸۵	۰/۳۴	۰/۰۰۰
ایجاد فضای سبز در روستا	۶۲/۹	۲۹/۷	۵/۰	۰/۹	۲/۴۵	۳	۰/۶۹	۰/۲۸	۰/۰۰۰
امکانات و نحوه دفع زباله	۸/۵	۳۹/۴	۲/۹	۰/۳	۲/۴۰	۴	۰/۷۷	۰/۳۲	۰/۰۰۰
تجهیزات و امکانات مسکن	۷/۶	۲۹/۷	۵/۶	۰/۶	۲/۳۸	۵	۰/۸۳	۰/۳۴	۰/۰۰۰
تأثیر در مکان‌یابی مناسب خدمات	۷/۱	۳۰/۰	۵/۶	۰/۳	۲/۳۶	۶	۰/۷۳	۰/۳۰	۰/۰۰۰
نگهداری از بافت‌های با ارزش تاریخی	۸/۵	۲۸/۵	۶/۵	۰/۶	۲/۳۵	۷	۰/۸۵	۰/۳۶	۰/۰۰۰
کیفیت شبکه معابر	۸/۲	۲۸/۵	۵/۶	۰/۹	۲/۳۴	۸	۰/۷۹	۰/۳۳	۰/۰۰۰
افزایش قیمت مسکن روستایی	۷/۴	۲۹/۴	۵/۰	۰/۶	۲/۳۳	۹	۰/۸۱	۰/۳۴	۰/۰۰۰
حفظ و حراست از اراضی زراعی و باغی	۱۴/۴	۲۹/۴	۷/۶	۰/۹	۲/۳۲	۱۰	۰/۷۱	۰/۳۰	۰/۰۰۰
بهسازی و مقاوم‌سازی مسکن	۱۸/۸	۳۷/۱	۵/۰	۰/۶	۲/۳۰	۱۱	۰/۶۷	۰/۲۹	۰/۰۰۰
کیفیت دسترسی به خدمات	۹/۱	۱۹/۴	۳/۸	۰/۶	۲/۲۲	۱۲	۰/۷۴	۰/۳۳	۰/۰۰۰
جدول‌گذاری و میداین	۸/۲	۱۸/۵	۴/۱	۰/۶	۲/۲۰	۱۳	۰/۶۳	۰/۲۷	۰/۰۰۰
وضعیت طراحی شبکه دفع آب	۱۷/۴	۱۰/۶	۵/۳	۱/۲	۲/۰۷	۱۴	۰/۷۵	۰/۳۷	۰/۰۰۰

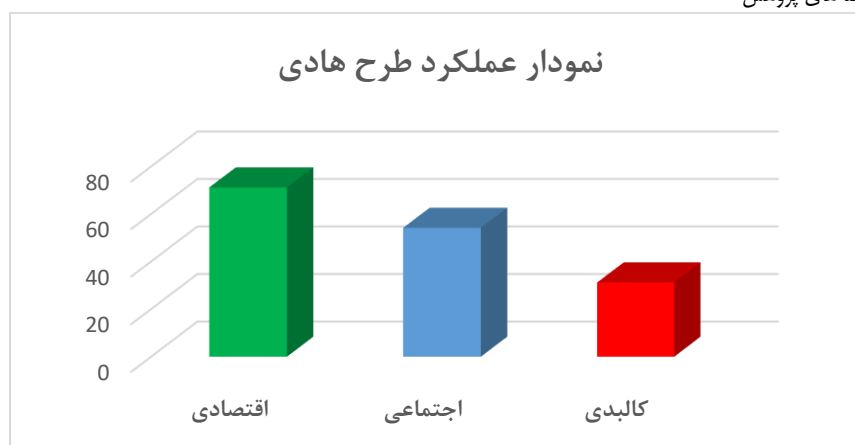
مأخذ: یافته‌های پژوهش

به منظور ارزیابی رضایت از طرح هادی در ابعاد اقتصادی-اجتماعی و کالبدی در محدوده مورد مطالعه از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج جدول ۵ حاکی از آن است که بعد اقتصادی با میانگین ۲/۷۱ بیشترین رضایت را داشته و بعد کالبدی با میانگین ۲/۳۱ کمترین رضایت را به خود اختصاص داده است. به طور کلی میانگین رضایت از طرح هادی در بین روستاهای مورد مطالعه پایین‌تر از حد متوسط (۳) و نامطلوب ارزیابی شده است.

جدول ۷. ارزیابی رضایت از طرح هادی در ابعاد اقتصاد-اجتماعی و کالبدی

اولویت	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین	آماره t	میانگین	شاخص
۱	۰/۰۰۰	-۰/۲۸	-۹/۸۲	۲/۷۱	اقتصادی
۲	۰/۰۰۰	-۰/۴۵	-۱۶/۶	۲/۵۴	اجتماعی
۳	۰/۰۰۰	-۰/۶۸	-۴۱/۶	۲/۳۱	کالبدی
	۰/۰۰۰	-۰/۴۷	-۲۹/۵۰	۲/۵۲	میانگین عملکرد

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل ۳. میزان رضایت از اجرای طرح هادی بر روستاهای مورد مطالعه از نظر پاسخگویان

جدول ۸ نتایج آزمون کروسکال والیس به منظور مقایسه میزان رضایت مردم از اجرای هادی روستایی در خصوص مؤلفه اقتصادی در پنج روستای مورد بررسی را نشان می‌دهد. از آنجاکه سطح معنی‌داری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است، پس میانگین میزان رضایت افراد از اجرای طرح هادی روستایی در خصوص مؤلفه اقتصادی در روستاهای مورد مطالعه یکسان نیست و تفاوت معناداری با هم دارند. با توجه به ستون میانگین رتبه‌ای نتیجه گرفته می‌شود که میزان رضایت ساکنان از عملکرد طرح

بررسی عملکرد طرح هادی روستایی و.....

هادی روستایی در روستای خیرآباد با میانگین رتبه ای ۲۲۲ بیشتر از روستاهای دیگر است. همچنین ساکنان روستای شه‌مرادآباد با میانگین رتبه‌ای ۱۲۲/۲۳ کمترین رضایت را از عملکرد طرح هادی دارند.

جدول ۸. نتایج آزمون کروسکال والیس به منظور مقایسه میزان رضایت روستاهای مورد مطالعه از اجرای طرح هادی در خصوص مؤلفه اقتصادی

روستا	تعداد	میانگین رتبه‌ای	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
سفید سنگ	۶۸	۱۶۳/۳۵	۳۶/۳۴۹	۴	۰/۰۰۰
نورآباد	۶۸	۱۷۱/۴۶			
خواجه مسک	۶۷	۱۶۱/۱۰			
خیرآباد	۶۶	۲۲۲/۰۰			
شه مرادآباد	۶۶	۱۲۲/۲۳			

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۹ یافته‌های حاصل از آزمون کروسکال والیس برای مقایسه میزان رضایت مردم از اجرای هادی روستایی در خصوص مؤلفه اجتماعی در پنج روستای مورد بررسی را نشان می‌دهد. با توجه به سطح معنی‌داری آزمون، میانگین میزان رضایت افراد از اجرای طرح هادی روستایی در خصوص مؤلفه اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه یکسان نبوده و تفاوت معناداری با هم دارند. با توجه به ستون میانگین رتبه‌ای، مشخص شد که میزان رضایت افراد از عملکرد طرح هادی روستایی در خصوص مؤلفه اجتماعی در روستای سفید سنگ با میانگین ۲۵۶/۹۶ بیشتر و در روستای شه مرادآباد با میانگین رتبه‌ای ۹۲/۱۳ کمتر از روستاهای دیگر است.

جدول ۹. نتایج آزمون کروسکال والیس به منظور مقایسه میزان رضایت روستاهای مورد مطالعه از اجرای طرح هادی در خصوص مؤلفه اجتماعی

روستا	تعداد	میانگین رتبه‌ای	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
سفید سنگ	۶۸	۲۵۵/۹۶	۱۰۲/۴۹۵	۴	۰/۰۰۰
نورآباد	۶۸	۱۹۴/۰۴			
خواجه مسک	۶۷	۱۳۴/۰۴			
خیرآباد	۶۶	۱۵۰/۸۹			
شه مرادآباد	۶۶	۱۰۲/۱۳			

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۰ نتایج آزمون کروسکال والیس به منظور مقایسه میزان رضایت مردم از اجرای طرح هادی روستایی در خصوص مؤلفه کالبدی در پنج روستای مورد بررسی را نشان می‌دهد. از آنجاکه سطح معنی‌داری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است پس میانگین میزان رضایت افراد از اجرای طرح هادی روستایی در خصوص مؤلفه کالبدی در روستاهای مورد مطالعه یکسان نیست و تفاوت معناداری با هم دارند. با توجه به ستون میانگین رتبه‌ای، میزان رضایت ساکنان از عملکرد طرح هادی روستایی در خصوص مؤلفه کالبدی در روستای خواجه مسک با میانگین ۱۸۷/۳۴ بیشتر از روستاهای دیگر است. همچنین ساکنان روستای سفید سنگ با میانگین رتبه‌ای ۱۳۳/۷۳ کمترین رضایت را از اجرای طرح هادی دارند.

جدول ۱۰. نتایج آزمون کروسکال والیس به منظور مقایسه میزان رضایت روستاهای مورد مطالعه از اجرای طرح هادی در خصوص مؤلفه کالبدی

روستا	تعداد	میانگین رتبه‌ای	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
سفید سنگ	۶۸	۱۳۳/۷۳	۱۶/۲۴۲	۴	۰/۰۰۰
نورآباد	۶۸	۱۵۳/۸۲			
خواجه مسک	۶۷	۱۸۷/۳۴			
خیرآباد	۶۶	۱۸۶/۸۶			
شه مرادآباد	۶۶	۱۷۹/۴۴			

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج آزمون کروسکال والیس به منظور مقایسه میزان رضایت کلی مردم از اجرای هادی روستایی در پنج روستای مورد بررسی را نشان می‌دهد. از آنجاکه سطح معنی‌داری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است، لذا میانگین میزان رضایت افراد از اجرای طرح هادی روستایی در روستاهای مورد مطالعه یکسان نیست و تفاوت معناداری با هم دارند. با توجه به ستون میانگین رتبه‌ای مشخص شد که میزان رضایت ساکنان از عملکرد طرح هادی روستایی در روستای سفید سنگ با میانگین ۲۰۲/۳۰ بیشتر از روستاهای دیگر است. همچنین ساکنان روستای شه مرادآباد با میانگین رتبه‌ای ۱۰۰/۰۰ کمترین رضایت را از اجرای طرح هادی دارد.

بررسی عملکرد طرح هادی روستایی و.....

جدول ۱۱. نتایج آزمون کروسکال والیس به منظور مقایسه میزان رضایت کلی مردم روستاهای مورد مطالعه از اجرای طرح هادی

روستا	تعداد	میانگین رتبه‌ای	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
سفید سنگ	۶۸	۲۰۲/۳۰			
نورآباد	۶۸	۱۸۳/۱۶			
خواجه مسک	۶۷	۱۵۴/۲۲	۵۰/۱۰۱	۴	۰/۰۰۰
خیرآباد	۶۶	۱۹۸/۴۸			
شه مرادآباد	۶۶	۱۰۰/۵۵			

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هدف این پژوهش، سنجش اثرات طرح‌های هادی و میزان رضایت ساکنان روستایی از اجرای این طرح‌ها در بخش مرکزی شهرستان زاهدان است. در بین شاخص‌های اقتصادی، گویه ایجاد اشتغال مستقیم و غیر مستقیم با میانگین ۲/۶۳ دارای بیشترین عملکرد و مؤلفه‌های سرمایه‌گذاری در روستا و ایجاد واحدهای تولیدی در روستا به ترتیب با میانگین ۲/۴۰ و ۲/۴۹ دارای کمترین عملکرد هستند. بیشترین درصد همگنی در بین مؤلفه‌های مورد بررسی مربوط به مؤلفه ایجاد واحدهای تولیدی در روستا با ضریب تغییرات ۰/۳۴ و کمترین همگنی مربوط به مؤلفه سرمایه‌گذاری در روستا با ضریب تغییرات ۰/۴۱ است. در بین شاخص‌های اجتماعی، مؤلفه‌های وجود امکانات آموزشی در روستا و کاهش مهاجرت روستاییان به ترتیب با میانگین ۲/۶۲ و ۲/۴۶ دارای بیشترین عملکرد و مؤلفه‌های مشارکت در تهیه اجرای طرح هادی و همخوانی اهداف طرح با توقعات روستاییان به ترتیب با میانگین ۲/۳۷ و ۲/۳۹ دارای کمترین عملکرد هستند. بیشترین درصد همگنی در بین مؤلفه‌های مورد بررسی مربوط به مؤلفه ایجاد واحدهای تولیدی در روستا با ضریب تغییرات ۰/۳۰ و کمترین همگنی مربوط به مؤلفه نحوه دسترسی به خدمات روستایی با ضریب تغییرات ۰/۳۹ است. در بین شاخص‌های کالبدی، مؤلفه‌های جذب امکانات و خدمات رفاهی زیربنایی و رعایت ضوابط فنی طرح در ساخت و ساز به ترتیب با میانگین ۲/۵۴ و ۲/۴۸ دارای بیشترین عملکرد و مؤلفه‌های وضعیت طراحی شبکه دفع آب و جدول‌گذاری و میدین به ترتیب با میانگین ۲/۰۷ و ۲/۲۰ دارای کمترین عملکرد هستند. بیشترین درصد همگنی در بین مؤلفه‌های مورد بررسی مربوط به مؤلفه جدول‌گذاری و میدین با ضریب تغییرات ۰/۲۷ و کمترین همگنی مربوط به مؤلفه وضعیت طراحی شبکه دفع آب با ضریب تغییرات ۰/۳۷ است. در کل، بعد اقتصادی با میانگین ۲/۷۱ بالاترین عملکرد و بعد کالبدی با میانگین ۲/۳۱ پایین‌ترین عملکرد را داشته است. به طور کلی نتایج نشان داد عملکرد طرح هادی در

همه ابعاد، در روستاهای مورد مطالعه پایین‌تر از حد متوسط (۳) و لذا نامطلوب بوده است که این امر نشان‌دهنده عدم رضایت روستاییان در شاخص‌های مورد بررسی است.

هدف طرح هادی روستایی، بهبود وضعیت روستا در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی است که با تغییر در این ابعاد از طریق ایجاد زیرساخت‌ها و بهبود عملکرد آن‌ها، زمینه‌ساز توسعه روستا را فراهم آورده و با ایجاد محیطی ایمن، مناسب و دست‌یافتنی موجبات رضایت روستاییان را فراهم می‌آورد. در این میان، نواحی روستایی استان سیستان و بلوچستان با توجه به داشتن بیشترین درصد جمعیت روستایی کشور، و نظر به اهمیت استراتژیک این منطقه در مقیاس بین‌المللی، از اهمیت دوچندانی در جهت نگهداشت جمعیت روستایی دارد. نواحی شهری استان از جمله مرکز استان یعنی زاهدان، توان جذب جمعیت محدودی دارد و با مهاجرت روستاییان اطراف به این شهر، بر محدودیت‌های این شهر خواهد افزود. بر این اساس، اجرای طرح هادی به‌عنوان اصلی‌ترین طرح عمران روستایی کشور، نقش بسزایی در بهبود کیفیت زندگی ساکنان روستایی اطراف این شهر داشته و می‌تواند موجبات پایداری جمعیت آن‌ها را فراهم آورد. اما به علت عدم اجرای دقیق، درست و کامل آن در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان زاهدان، عدم رضایت ساکنان آن‌ها را به دنبال داشته است. عدم رضایت ساکنان از اجرای طرح هادی در روستاهای نمونه تحقیق، نشان‌دهنده ضعف عملکرد برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران اجرای این طرح در نواحی روستایی این منطقه است که در نهایت موجبات ناپایداری روستاها را فراهم کرده و موج مهاجرت روستاییان به شهر ناپایدار زاهدان را رقم خواهد زد. بر این اساس و با توجه به رضایت بسیار پایین روستاییان از اجرای طرح هادی در این منطقه، لازم است بازنگری‌های اساسی در تهیه، اجرا و نظارت بر این طرح‌های مهم روستایی انجام شده و رضایت روستاییان را ابعاد مختلف مد نظر قرار دهند.

یافته‌های فوق در بعد اقتصادی و اجتماعی با نتایج پژوهش‌های (Pezeshkian, 2015) و حیدری مکرر و همکاران (Heidari Mokarar et al., 2016) و در بعد کالبدی با یافته‌های احمدی‌زاده (Ahmadizadeh, 2016) و پژوهش‌های (Pezeshkian, 2015) و حیدری مکرر و همکاران (Heidari Mokarar et al., 2016) همخوانی دارد. همچنین نتایج آزمون کروسکال والیس نشان داد، میانگین میزان رضایت افراد از اجرای طرح هادی روستایی در روستاهای مورد مطالعه یکسان نیست و تفاوت معناداری با هم دارند. به این ترتیب که میزان رضایت افراد از عملکرد طرح هادی روستایی در روستای سفید سنگ بیشتر از روستاهای دیگر است. همچنین ساکنان روستای شه‌مرادآباد کمترین رضایت را از عملکرد طرح دارند. دلیل این امر، اجرای بهتر طرح هادی به‌ویژه در بخش کالبدی (ارائه زیرساخت‌ها) در روستای سفید سنگ نسبت به سایر روستاها است.

همچنین به دلیل پایین بودن جمعیت روستای شه‌مرادآباد و نیز دورافتادگی نسبی این روستا، اجرای طرح هادی در این روستا کامل نبوده و زیرساخت‌های کمتری در بعد کالبدی برای این روستا تهیه شده است. لذا به نظر می‌رسد که پایین بودن میزان رضایت در این روستا، به این دلایل بوده است. به این ترتیب این طرح که به‌عنوان طرحی برای برون‌رفت از وضعیت نامناسب روستاها در نظر گرفته شده، که از یک‌سو بتواند ضمن اصلاح عرصه کالبدی سکونتگاهی روستایی، به رشد و گسترش فیزیکی این کانون‌های جمعیتی سمت و سوی مناسبی دهد و از سوی دیگر به نظم‌دهی جایگاه این کانون‌ها در روابط و پیوندهای فضایی بپردازد، نتوانسته است در روستاهای بخش مرکزی زاهدان، چندان مؤثر واقع شود و تأثیرات آن چندان مشهود نبوده است.

در انتها با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- ✓ با توجه به آشنایی کم روستاییان با طرح هادی و نیز مشارکت بسیار پایین آنان در این طرح، آگاهی دادن به روستاییان د زمینه مشارکت در طرح‌ها و همچنین آموزش آن‌ها از طریق کارشناسان د زمینه محاسن و معایب طرح‌های روستایی، و توجه به توانمندی‌ها و توان‌های طبیعی و انسانی در روستا، تبعات سودمندی از قبیل تسهیل در اجرای طرح، کاهش نسبی هزینه‌های آن و بالاخره ایجاد احساس تعلق نسبت به طرح را به همراه خواهد داشت.
- ✓ با توجه به اجرای نامناسب طرح هادی و عدم رضایت روستاییان از این طرح، لازم است تغییر در روند کلی اجرای طرح ایجاد شده و اصلاح آن بر طبق انتظارات مردم روستا انجام شود؛
- ✓ در نتایج مشخص شد که میزان مشارکت روستاییان در تهیه و اجرای طرح هادی پایین است. لذا پیشنهاد می‌شود ظرفیت‌سازی نهادی و قانونی در جهت تسهیل و افزایش مشارکت مردمی و مشارکت دادن مردمان محلی روستا در تهیه و اجرای طرح هادی صورت گیرد.
- ✓ با توجه به پایین بودن منابع مالی جهت اجرای کامل و درست طرح هادی لازم است اعتبارات کافی تخصیص داده شده و برنامه‌ریزی مدونی به‌منظور اجرای کامل این طرح‌ها صورت گیرد.
- ✓ با توجه به عدم رضایت ساکنان روستاها از اجرای طرح هادی به علت عدم همخوانی اهداف این طرح‌ها با نیازهای واقعی روستاییان، همخوانی اهداف طرح با توقعات مردم روستا به شدت ضروری است.

منابع

1. Ahmadizadeh, M. (2016). Evaluation of the role of guide plans in the physical development of rural settlements, a case study of Dasht Ab district, Baft township, Kerman province, Master Thesis for the

- Master of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Planning Environmental, University of Sistan and Baluchistan. [In Persian]
2. Alinaghypour, M. & Pourramezan, I. (2014). Assessment of effects of implementation of guiding plan on physical development in the central district villages of Rasht township, *Journal of Human Settlements Planning Studies*, 9(29), 101-113. [In Persian]
  3. Amir Entekhabi, Sh., Gharagozloo, H. & Amini Gavaqlou, E. (2021). Analysis of the effects of the pilot implementation on improving the quality of life in rural areas (Case study: Khalajistan ward, Qom County), *Rural Development Strategies*, 8(2), 213-231. [In Persian]
  4. Anabestani, A.A. & Akbari, M.H. (2012). Assessment of rural guidance and its role in the rural physical development from the villagers view (Case study: Jahrom county), *Human Geography Research*, 44(4), 93-110. [In Persian]
  5. Anabestani, A.A. & Javanshiri, M. (2014). Factors influencing the location of land uses in rural guide projects, *Space Economy and Rural Development*, 3(7), 35-54. [In Persian]
  6. Anabestani, A.A. & Hajipour, Y. (2013). Social and economic effects of the implementation of guidance projects in rural settlements (Case study: Villages of Dana city). *Journal of Regional Planning*, 3(9), 13-26. [In Persian]
  7. Azizpour, F. & Hoseini Hasel, S. (2008). Review on physical transition process in villages in the country (with emphasize on villages guide plan), *Journal of Housing and Rural Environment*, 27(123), 42-55. [In Persian]
  8. Azizpour, F., Khalili, A., Mohsenzadeh, A. & Hosseini Hasel, S. (2011). Economic Impact Analysis and Assessment of Implementation of Plan in Rural Settlements of Iran, *Housing and Rural Environment*, 30(135), 71-84. [In Persian]
  9. Bahrami, R. (2018). Analyzing the physical effects of rural directorial plans on villager's satisfaction (Case study: Rural district of Neggel, Sanandaj), *Physical Social Planning*, 4(8), 66-77. [In Persian]
  10. Byrd, E., Bosley, H.E. & Dronberger, M.G. (2009). Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina, *Tourism Management*, 30(5), 693- 703.

11. Gane, M. (2007). *Forest strategy: Strategic management and sustainable development for the forest sector*, Netherlands: Springer.
12. Gevelt, T.V., Zaman, T, George, F, Bennett, M.M. Fam, S.D. & Kim, J.E. (2020). End-user perceptions of success and failure: Narratives from a natural laboratory of rural electrification projects in Malaysian Borneo, *Energy for Sustainable Development*, 59, 189-198.
13. Ghafari, Gh., Mirzaei, H. & Karimi, A.R. (2018). Investigating on the relationship between industry and quality of life, *Journal of Community Development (Rural-Urban Communities)*, 3(1), 1-24. [In Persian]
14. Gibson, K., Cahill, A. & McKay, D. (2010). "Rethinking the dynamics of rural transformation: Performing different development pathways in a Philippine municipality", *Journal of Transactions of the Institute of British Geographers*, 35(2), 237- 255.
15. Habibi, M. (2003). *Improvement and renovation of residential structures*, Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
16. Heidari Mokarar, H., Jahantigh, H.A. & Masoumi Jashni, M. (2016). The assessment of the rate of the villagers' satisfaction from the socio-economic and physical performance of the rural guide plan (Case study: The villages of the Nimrooz city), *Spatial Planning*, 5(4), 57-74. [In Persian]
17. Jalalian, H., Khodaiee, S. & Amini Qovaghlou, A. (2017). The effects of implementing the rural guide plan on the physical development of rural settlements (Case study: Somarin district in Ardabil county), *Journal of Research and Rural Planning*, 6(17), 1-18. [In Persian]
18. Kadivar, A.A. & Shohaninejad, M. (2015). Investigating the economic, social and environmental effects resulting from the implementation of guide projects in rural areas (Case example: Mish Khas County in Ilam province), *Geographical Sciences (Applied Geography)*, 11(22), 107-88. [In Persian]
19. Long, H., Ma, L., Zhang, Y. & Qu, L. (2022). Multifunctional rural development in China: Pattern, process and mechanism. *Habitat International*, 121(3), 102530. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2022.102530>.
20. McGuire, R., Longo, A. & Sherry, E. (2022). Tackling poverty and social isolation using a smart rural development initiative. *Journal of Rural Studies*, 89, 161-170. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.11.010>.

21. Moulai Hashjin, N. (2002). An analysis of the use of geography in planning the physical development of rural settlements in Iran. *Geographical Space*, 2(6), 49-66. [In Persian]
22. Pezeshkian, M. (2015). The performance of rural guide projects in the physical, social and economic development of rural settlements (Case study: Charosa district, Kohgiluyeh Township), Master's thesis, Birjand University, Faculty of Literature and Humanities, Department of Geography. [In Persian]
23. Rabieifar, V. & Hazrati, M. (2015). Evaluation of rural hadi plan to improve the physical dimensions-space, rural quality of life (Case Study: Zanjan province), *Spatial Planning*, 5(2), 117-138. [In Persian]
24. Reeder, R.J. & Brown, D.M. (2005). Recreation, tourism, and rural wellbeing, United States Department of Agriculture Economic Research Report Number 7, Available at: <http://www.ers.usda.gov/publications/46126/15112>.
25. Sartipipour, M. (2004). Evaluation of guide rural project, Tehran: Islamic Revolution Housing Foundation. [In Persian]
26. Satendra & Sharma, V.K. (2004). "Sustainable Rural Development for Disaster Mitigation". New Delhi: Ashok Kumar Mittal.
27. Scott, M. (2007). Rural Housing: Politics, public policy and Planning, *Housing Contemporary Ireland*, I, 344-363.
28. Statistical yearbook of Iran. (2015). Statistical Center of Iran.
29. Tavakkoli, J. & Razlansari, A. (2015). Analysis physical and economic impacts of rural guide plans (Case: villages of Kermanshah county), *Economy of Space and Rural Development*, 5(16), 141-160. [In Persian]
30. Zarei, Y. (2009). A critical view to the process of rural guide plan provision, *Housing and Village Environment*, 28(127), 56-65. [In Persian]